

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ім. Івана Боберського

Кафедра хореографії та мистецтвознавства

ХОРЕОГРАФІЯ ПОБУТОВИХ ТАНЦІВ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА
(тези лекції для студентів V курсу)
Рівень вищої освіти – другий магістерський
Спеціальність 024 Хореографія)

Склала : доцент кафедри хореографії
та мистецтвознавства
Вартовник В.О.

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

на засіданні кафедри хореографії та
мистецтвознавства

Протокол № 1 від «31» серпня 2022 р.

Зав. кафедри: проф., к.п.н. _____ Сосіна В. Ю.

Львів 2022

План

1. Характеристика побутових танців

2. Види побутових танців

3.

Всі відомі танцювальні рухи та їх варіанти — це наслідок багатовікової народної практики в галузі мистецтва танцю. Вивчаючи технологію виконання танцювальних рухів, легко помітити, що в їх основі лежить той чи інший момент трудового процесу або якась дія людини. Так, наприклад, танцювальний рух «колупалочка» асоціюється в нашій уяві з колупанням землі носком і п'яткою, танцювальний рух «тинок» технікою виконання нагадує перестрибування через тин чи перелаз тощо. Є й такі танцювальні рухи, які підкреслюють характер людини.

В танцювальній пісні «Дощик, дощик», в третій і четвертій строфах співають:

*Аж він іде, аж він іде,
Ступає дрібненько,
То ж то милий, то ж то любий,
Дивіться, ненько.
Дощик, дощик,
Аж із стріхи капотить,
Розсердився мій миленький,
Аж ногами тупотить.*

Ці строфи пісні супроводжують танцювальний рух, який називають «дріббушками». Характер «дріббушки» повністю залежить від тексту. В одному випадку «милий» ступає «дрібненько», розкриваючи перед «коханою» свою граціозність, в другому — «аж ногами тупотить», виражаючи злість і досаду.

В пісні «Колись моя стара ненька» говориться про різноманітні танцювальні рухи, характерні для танцю «Тропак».

Так, наприклад:

*Туп, туп, ніженьками,
Цок, цок, підківками.
Гоп, чук, га тропака,
Бо я зроду така.
Або ж в іншій строфі:
Ой, пішла б я на музики,
Щоб дав батько п'ятака,
Закрутилася б навіки
Та вдарила б тропака.*

Перший рядок першої строфи «Туп, туп, ніженьками» супроводжує танцювальний рух «притуп», а другий рядок «Цок, цок, підківками» — танцювальний рух «голубці». Третій рядок другої строфи «Закрутилася б

навіки» говорить про характерні для українських народних танців різноманітні кружіння.

Всіма цими рухами зображується весела вдача енергійної, дотепної і спритної української жінки, здатної на веселу витівку, невимушений жарт тощо. Сплетіння цих рухів, їх логічна послідовність в загальній композиції танцю утворює своєрідний хореографічний малюнок. Для кожного з побутових танців він різний.

В одній із строф пісні *«Ой, джигу не, джигуне»* розповідається про танець *«Козачок»*, розкривається його характер: *«Люби ж мене, джигунець, Пожартуймо, молодець: Бери мене за рученьку, Веди мене у танець»*.

Цей танець відзначається жартівливим характером, жвавим, стрімким темпом. Здається, що з-під ніг джигунця і дівчини, яка приваблює його, іскри сиплються. Бісерна техніка виконання цих рухів виявляє темперамент українських юнаків.

В жартівливій пісні *«Ой, мій милий умер, умер»* описується вже інший танцювальний рух, також характерний для танцю *«Козачок»*:

Ой, ти, дуда ж моя, дуда. Я молода сюда-туда. Навприсядки та в долоні...

Пішла мука по коморі.

З цієї строфи ми дізнаємось про те, що, крім *«дрібушок»*, *«притупів»*, *«голубців»*, різноманітних кружінь тощо, в українських танцях зустрічаються також різноманітні присядки.

Один і той самий танцювальний рух згідно з характером хореографічного образу в танці може виконуватись по-різному. Танцювальні рухи доповнюються пластикою, мімікою і жестами. Особливого смислу танцювальний рух дістав в контексті, зумовленому нагальною композицією танцю.

Основою хореографії жанру побутових танців є хороводи на побутову тематику. На відміну від хороводів, орнаментальний малюнок побутових танців виводиться на основі відшліфованих віками танцювальних рухів, це є *«наслідком високого розвитку народного танцювального мистецтва. Орнамент, витканий живою лінією виконавців, не тільки приваблює зір глядача, а й виявляє основний зміст танцю в цілому. Іноді в нього вкраплюють характерні для того чи іншого танцю хореографічні епізоди. Наприклад, перед глядачем вишиковується ряд хлопців-красенів, які завзято вибивають «дрібушку». Раптом один а них, широко стрибнувши, опиняється в центрі сцени і дзигною починає крутитись на місці. Інший виконавець, стрибнувши високо вгору, починає виконувати високі «голубці»...*

Цей і йому подібні моменти в танці є типовими для гопака.

В кожному з побутових танців орнаментальність, як і емоціональний зміст музики, звичайно, мають свої відмінності.

Побутові танці дуже різноманітні щодо хореографічного малюнку. Проте всі вони в своїй основі побудовані на одних і тих же танцювальних рухах: *“перемінний крок”*, *“тинки”*, *“присядки”*, *“вихилястими”*, *“голубці”*,

“дрібущки”, “притупи” тощо. Метелиця. Зміст танцю передається активною динамікою рухів, швидкою зміною фігур і різноманітними крутіннями, що ніби відтворюють хуртовину-метелицю.

У хореографічному відношенні цей танець ще не втратив зв'язків з хорободами. Раніше метелиця супроводжувалася піснею, яку виконували самі танцюристи. Серед багатьох метелиць найбільш відома з таким текстом:

Ой, надворі метелиця, Чому старий не жениться.

Ой, ніколи женитися, Бо нікому журитися.

Жаль мені превеликий, Що поганий та сердитий, Ой, жаль животу, Що любив сироту.

Ой, жаль же мені, Що не взяв я її, Що любив, та не взяв, Тільки світ зав'язав.

Пізніше пісню почали виконувати в інструментальному супроводі, нерідко — у супроводі «троїстої музики». Коли кінчали співати пісню, продовжували грати на інструменті чи групі інструментів.

Тепер вокальну мелодію метелиці виконують переважно на інструментах. В зв'язку з цим мелодії метелиці зазнали ряд ладово-інтонаційних, ритмічних змін, які значно поглиблюють ідейно-емоційний зміст танцю. Жвава мелодія метелиці передає характер цього природного явища.

Гопак. Назва цього танцю походить від вигуку “гоп!”. Танець в основному імпровізаційний. В народі танцюють так, щоб танцюристи один одному не заважали. Гопак масовий танець, який у давнину виконувався лише чоловіками, котрі змагалися в стилі, спритності, мужності. Танець будувався за принципом, хто кого перетанцює. Танець-змагання, провідна роль належить чоловікам, які виконують складні рухи, присядки, стрибки, повзунки, технічне обертання. Мелодії гопаків часто змінюють свій характер: від мужнього й героїчного до радісного й запального. В танці використовують стрибки, присядки і різноманітні примхливі крутіння. Ці та інші танцювальні рухи танцюристи намагаються виконати якнайкраще, і між ними ніби виникає своєрідне змагання, аналогічне до російського “переплясу”. В минулому гопак виконувався тільки чоловіками і, поряд з метелицею, був одним з улюблених танців запорізьких козаків. Тепер цей танець виконують жінки і чоловіки разом. Поряд з ним, гопак може виконуватись одним (обов'язково чоловіком), двома, трьома і більше танцюристами. Отже, у виконанні цього танцю основна роль належить чоловікам. В сценічній обробці гопак має композиційну структуру, яка складається з окремих танцювальних фігур. В чергуванні цих фігур все підпорядковане тому, щоб зобразити в танці героїку, силу. Мужність тощо.

Козачок. Походження назви цього танцю пов'язане з життям воїнів-козаків. В кінці ХУІ, на початку ХУІІ століття виникла народна драма “Вертеп”). Це лялькове видовисько складалося з двох частин. Перша з них — варіант епізоду із “священної історії”, легенди про народження Христа. В другій частині центральним персонажем був козак-запорожець. Він добре грав

на бандурі, співав і танцював. Цей танець дістав назву козачка. У “Вертепній” дії козачок характеризував молодечу відвагу, завзяття і невичерпний оптимізм непереможного козака-запорожця. В козачку, як і в гопаку, дуже поширене змагання між окремими виконавцями і їх групами. Загальна композиція козачка має свої давні традиції щодо послідовного чергування окремих фігур, їх повторень тощо. В цьому відношенні козачок відрізняється від гопака, який передбачає імпровізаційність виконання. Козачка раніше виконував один танцюрист-хлопець, або пара (дівчина і хлопець). Тепер це масовий танець, у виконанні якого основна роль належить жіночій групі. Коломийка. На відміну від інших народних танців, коломийка збереглася до останнього часу як пісня, інструментальна п'єса і танець. Дуже часто в народі всі ці різновидності коломийок об'єднують в одне ціле: під спів хору в супроводі оркестру танцюють коломийку. Отже, коломийка є однією з форм синтетичної народної творчості. Текст коломийок найрізноманітніший що до змісту. Він складається з окремих строф (куплетів). Кожна строфа – це коротка зарисовка типового моменту, взятого з навколишньої дійсності. Зміст цих зарисовок відтворює різноманітні прояви життя народу в тих чи інших історичних умовах. Ці строфи мають між собою внутрішній зв'язок. Коломийка-танець відзначається багатством танцювальних рухів, барвистістю хореографічного малюнка, жвавим темпом виконання, вражає глядача яскравим колоритом.

Гуцулка і верховина – в музичному відношенні є варіантами коломийок. Проте верховина, на відміну від коломийки і гуцулки, починається з широкого, ліричного за характером вступу у розмірі 6/8 або 3/4. Далі йде звичайна мелодія коломийки. На Україні з давніх-давен люблять і цінять танці інших народів, особливо тих, які межують з Україною. Так. У нас охоче танцюють російські “Камаринську” і “Бариню”, білоруську “Лявониху”, чеську польку, польські краков'як і мазурку і багато інших танців. Любовно й дбайливо зберігає український народ особливості танцювального мистецтва інших народів. Виконуючи російську частушку, чеську польку або французьку кадрили, він вносить деякі зміни в їх хореографічний малюнок і мелодичний матеріал відповідно до особливостей українського національного мистецтва. Полька, яка широко побутує серед народу, в хореографічному відношенні дуже проста (складається з двох танцювальних фігур). Полька-танець сценічного типу створюється на основі народних польок з безлічі фігур (до 12-ти). В ній використовується принцип змагання (“перепляс”) між групами виконавців або парами, ускладнюється хореографічний малюнок. Мелодії польок емоційно виразні і дуже різноманітні за змістом. Багато з них мають конкретну назву: “Тетяна”, “Попадя”, “Псальма”, “Військова”, “Соловейко” і т.д. Кадриль, як і полька, широко побутує на Україні. Вона складається з багатьох фігур (до 12-ти) і відзначається різними хореографічними варіантами танцю. Музичний матеріал кадрили в більшості випадків становлять пісенні мелодії (“Ой, не ходи Грицю”, “Баламуте” і ін.) в інструментальному викладі, а також мелодії польки тощо.)

Горлиця. Широко розповсюджений танець серед селянства та міщанського середовища. Був відомим уже в кінці XVII ст. Згадує його в безсмертній “Енеїді” І. Котляревський. Документи XVII ст. Розповідають про поширення цього танцю і серед запорізького козацтва. Виконувався він при дворах козацької старшини, не кажучи вже про міщанство, ремісництво та дрібне шляхетство. Знали його і при дворах польських магнатів. Зміст танцю. Дівчина, котру парубок запросив до танцю, стає посеред хати. Парубок танцює навколо неї навприсядки, то взявшись у боки, то плескаючи в долоні, то цокаючи підківками нога об ногу. Дівчина, що стоїть посередині хати, називається горлиця, отже, як бачимо, це сольний танець двох закоханих.

Використана література

1. Василенко К.Ю. Український танець: Підручник. – Київ: ІПК ПК, 1997. – 282 С.
2. Верховинець В.М. Теорія українського народного танцю. – 5-те вид., доп. – К.: Муз. Україна, 1990. – 150 с.
3. Колногузенко Б.М. Види мистецтва та хореографії: методичний посібник для підготовки бакалаврів і спеціалістів за фахом «Хореографія» (6.020200). – Х.: ХДАК, 2009. – 140 С.